کارتن‌خوابی، تهدیدی رسمی برای سلامت جامعه

سپهرغرب، گروه شهر – عباس سریشی: بی‌خانمان‌ها از جامعه دورافتاده و تحت نظارت قواعد و قیود اجتماعی نیستند، بنابراین هیچ تضمینی برای سلامت رفتار آن‌ها وجود ندارد و رسماً تهدیدی برای جامعه محسوب می‌شوند.

به اعتقاد صاحب‌نظران، بی‌خانمانی دارای تعاریف متعددی است که هر یک از آن‌ها به نوبه خود در تعیین نوع سیاست‌های اجتماعی بسیار مؤثر است؛ ازآنجایی‌که بی‌خانمان‌ها رسماً جزئی از سیستم محسوب نمی‌شوند، بنابراین هیچ تضمینی برای سلامت رفتار آن‌ها وجود ندارد و عموماً تهدیدی برای جامعه محسوب می‌شوند، چنانکه از منظر مردم نیز آن‌ها افرادی بیکار، معتاد، ناهنجار و آسیب‌زا تلقی می‌شوند که از جامعه دورافتاده و تحت نظارت قواعد و قیود اجتماعی نیستند.

همچنین بی‌خانمانی یا کارتن‌خوابی به‌عنوان یک پدیده پیچیده دارای تعاریف دیگری نیز هست که سازمان‌های مختلف و کشورهای متعدد آن‌ها را ارائه داده‌اند، اما در یک وجه اشتراک تعریفی که مطرح می‌شود این است که بی‌خانمان فردی جدا افتاده از جامعه بوده که از سوی مردم و دولت‌ها به دلیل نشان دادن چهره‌ای ناخوشایند به جامعه به چشم تهدید و دردسر به او نگاه می‌شود و اینکه اکثر کارتن‌خواب‌ها نیز به دلایلی که مخالف با هنجارهای جامعه است به این سرنوشت دچار شده‌اند و بعد از انتخاب این روش زندگی نیز معمولاً برای کسب مایحتاج حداقلی خود مجبور به انجام کارهایی مخالف با هنجارهای اجتماعی و شئون اخلاقی هستند.

البته علل مختلفی برای بروز این آسیب مطرح می‌شود؛ برخی معتقد هستند که کارتن‌خوابی ارتباط مستقیمی با اوضاع اقتصادی حاکم بر جامعه دارد و در هر جامعه‌ای که وضعیت اقتصادی نابسامان و غیرمتعادلی وجود داشته باشد، کارتن‌خواب نیز بیشتر به چشم می‌خورد؛ البته گروهی نیز فقدان مراقبت‌های خانوادگی را مطرح کرده و بر این باور هستند که بی‌خانمانی افراد به‌ویژه نوجوان‌ها و جوان‌ها به دلیل بی‌توجهی و عدم مراقبت خانواده‌ها استو

در عین حال از منظردیگر نیز بی‌خانمانی تحت تأثیر فقدان و یا کمبود قابلیت‌های اجتماعی به وقوع می‌پیوندد یا به بیانی دیگر، زمانی که افراد در اثر کمبود قابلیت‌های اجتماعی دچار طرد اجتماعی شوند، بی‌خانمان و کارتن‌خواب می‌شوند.

به‌هرحال متأثر از هر تعریف و علت، اما مهم‌ترین موضوع دراین‌میان، توجه به وضعیت اسفبار زندگی در شرایط سرد، نمناک و آلوده افراد بی‌خانمان است که می‌تواند سرمنشاء بسیاری از ناهنجاری‌ها و بیماری‌های جسمی و روانی باشد. افرادی که به‌هرعلت، برای سکونت و اقامت خویش سرپناهی را در آلونک‌ها، حلبی‌آبادها، زاغه‌نشین، گودنشین، کپرنشین و حاشیه‌ها و یا حتی خرابه‌ها و بیغوله‌های موجود در گوشه و کنار شهرها فراهم می‌کنند و در آن‌ها روزگار می‌گذرانند.

البته در فصول گرم این رویه زندگی و شرایط حاکم بر آن چندان نگران‌کننده نیست و کمتر به چشم و توجه می‌آید اما قطعاً فصول سرد، بستر مناسبی برای بروز بسیاری از رخدادها و حرف و حدیث‌های ناخوشایند برای این طیف افراد و جامعه پیرامونی آن‌ها است.

واقع امر این است که کارتن‌خوابی با هر علت به‌عنوان یک رفتار مخاطره‌آمیز برای جامعه محسوب می‌شود، زیرا بی‌خانمان‌ها در بیان شرایط زندگی روزمره خود به تکرار از روابط اجتماعی نابرابر، اعتیاد به مواد مخدر، محرومیت‌ها، نبود عاطفه و ملایمت کافی، پرورش ناکافی مهارت‌های بین فردی، تجربه‌های تجاوز جنسی و استثمار و بهره‌کشی جسمی و غیره در لفافه گمنامی و بی‌هویتی به صراحت نام می‌برند و این یعنی یک بستر آماده برای بروز و گسترش بسیاری از آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی که باید همه (اعم از کارشناسان و صاحب‌نظران، نهادها، سازمان‌ها و حتی آحاد مردم) نسبت به آن حساس بوده و بی‌توجه از کنارش عبور نکنند.

کارتن‌خوابی فردی و جمعی

و اما به‌طور معمول، هرگاه صحبت از کارت‌خوابی و افراد مبتلا به این ناهنجاری به میان می‌آید تصور عمومی ما به یک فرد و یا درنهایت تعدادی از افراد (عموماً مذکر) بازمی‌گردد که در یک مکان با هر علت و منظور دور هم گرد می‌آیند که البته در اکثر موارد هم این موضوع قابل تأیید است، اما به‌صورت خاص و البته با درصد بسیار کمی هستند افرادی که خانوادگی اقدام به کارتن‌خوابی می‌کنند که در اکثر موارد متشکل از زن و شوهر و یا والدین و فرزندان هستند.

در این خصوص بسیاری از کارشناسان ماسوای موضوعی مانند اعتیاد، اما عموماً فقر، تهیدستی و فقدان سرپناه را مهم‌ترین علتی می‌دانند که باعث می‌شود گاهی یک خانواده به کارتن‌خوابی و یا بیغوله‌نشینی روی آورد. ازنظر این صاحب‌نظران چنین موضوعی پیچیدگی‌های خاص خود را دارد؛ که هم می‌تواند معلول طرد و محرومیت اجتماعی و فقر و اعتیاد باشد و هم فرار از منزل، طلاق و موارد دیکر که با هر علت باید در این خصوص با احتیاط صبحت کرد.

درواقع فهم ارتباط میان بی‌خانمانی خانوادگی و عللی که پیش‌تر گفته شد به سبب روشن نبودن از جهت رابطه علّی بسیار دشوار است و این تصور وجود دارد که بسیاری از این عوامل در یک هم‌پوشانی کامل با هم قرار دارند؛ بنابراین جوامعی که بار مسؤولیت خود را در این ارتباط پذیرفته‌اند بیش از آنکه با تکذیب و یا فرافکنی به دنبال پاک کردن صورت‌مسئله باشند به این می‌اندیشند که چگونه می‌توان آسیب‌های ناشی از این پدیده را مهار کرد و یا به حداقل رساند.

البته این در حالی است که در کشور ما به هر جهت همیشه ساده‌ترین راه همان کوتاه‌ترین راه است؛ یعنی دور کردن این افراد از منظر عمومی و فرستادن آن‌ها به لایه‌های زیرین فراموشی و نادیده‌انگاری! اما آنچه دراین‌میان اهمیت دارد توجه به این واقعیت است که بی‌خانمانی می‌تواند نشانه‌های آسیب روانی را در بین افرادی که سابقه این‌گونه زندگی دارند را تشدید کند، هرچند در خصوص افرادی که در قالب یک خانواده به این سبک زندگی روی آورده‌اند، حساسیت به‌مراتب بیشتری نسبت به بقیه مبتلایان وجود دارد.

البته در کشور و به‌صورت ویژه در شهر همدان موضوع کارتن‌خوابی و آوارگی خانوادگی بسیار معدود بوده و عموماً نیز منحصر به تعدادی زن و شوهر است که باوجود گرم‌خانه صرفاً برای با هم بودن از رفتن به آن‌ها امتناع کرده و کماکان در بیغوله‌ها، خرابه‌ها و یا زیر پل‌ها و هر جایی که امکان داشته باشد، زندگی می‌کنند.

این افراد بر این باور هستند که با هم بودن ارزش لرزیدن در زمستان و خیس شدن در زیر باران و برخی دیگر از مشکلات را دارد، پس بی‌توجه به همه امکانات و فرصت‌های موجود و صدالبته تبعات اجتماعی این موضوع به این عمل مبادرت می‌کنند، کما اینکه در همدان نیز طی مواردی شاهد چنین معضلی هستیم که قطعاً نه شایسته شهر ماست و نه شخصیت خود این افراد.

صاحب‌نظران تصریح می‌کنند که مشاهده این وضعیت مؤید این واقعیت است که متأسفانه تلاش‌ها و روش‌های موجود در مواجهه با کارتن‌خوابی، مؤثر و کافی نبوده و ناگزیر باید ضمن بررسی ریشه‌ای این موضوع به راهکارهای جدیدی اندیشید تا به مرحله اجرا و اقدام گذاشته شوند. در حقیقت کارتن‌خوابی و آوارگی حاصل یک مثلث است؛ که در هر ضلع آن می‌توان مؤلفه‌های فقر مادی، معنوی و ارتباطی را به‌خوبی مشاهده و لمس کرد و از آنجا که بی‌خانمانی به‌صورت ویژه در بستر اعتیاد و فقر به‌وجود می‌آید، طبیعی است که نمی‌توان بدون فراهم‌کردن برنامه‌ها و سیاست‌های شبکهٔ امنیت اجتماعی جهت زدایش آن از افراد و حتی خانواده‌ها اقدامی کرد.

دیدن برخی نادیدنی ها...

و اما مشاهده دو زن (مادر و دختر میان‌سالی) که در خرابه مجاور یکی از ادارات شهر همدان برای خود محلی را ساخته و پرداخته‌اند و در پایان شب پس از پرسه زدن در شهر جهت خواب به آن مراجعه می‌کنند، ملموس‌ترین و بهترین بهانه بود که یک‌بار دیگر و البته از زاویه‌ای خاص به این موضوع نگاهی دوباره انداخته و آن را به بررسی بنشینیم.

البته باید یادآور شوم که با همت شهرداری و بهزیستی، چند سالی است که گرم‌خانه‌های نسبتاً خوبی برای این افراد مهیا شده که می‌توانند ضمن پذیرش این افراد در محیطی گرم همراه با امتیاز استحمام و تغذیه، آن‌ها را به‌خصوص در فصول سرد از گزند سرما و برف مصون نگه دارند که همین امر قطعاً قابل تقدیر و توجه است، اما نکته قابل توجه این است که چرا باوجود چنین مراکزی، این مادر و دختر یا زن و شوهر دیگر که در منطقه بلوار آیت‌الله نجفی و در خرابه‌های موجود در زمین‌های کشاورزی اقدام به کارتن‌خوابی می‌کنند مایل به استفاده از این گرم‌خانه‌ها نیستند؟

بررسی‌ها نشان داده که در وهله نخست عمده این افراد (بی‌خانمان و کارتن‌خواب) کسانی هستند که به دلیل سوء پیشینه‌های متعدد و یا ابتلای طولانی‌مدت به انواع و اقسام ناهنجاری‌های رفتاری، اخلاقی، جسمی و جنسی دیگر محل پذیرش و اعتنایی را در خانواده و جامعه نداشته و به این دلیل ناگزیر هستند تا بقیه عمر خود را در حالتی از سرگردانی و آوارگی سپری کنند.

در عین حال و به اعتراف خود این افراد (کارتخواب‌ها) عدم تمایل به جدایی از همسر و یا مادر، فقدان آزادی کامل برای مصرف مواد و نگهداری آن در گرم‌خانه و یا لزوم فراغ بال در ارتباط‌گیری با افراد (برای کسب پول) به‌عنوان مهم‌ترین علل باعث شده تا آن‌ها باوجود قرار گرفتن و تحمل شرایط بسیار اسفناک، حاضر به استفاده از گرم‌خانه نباشند و روزگار خود را این‌گونه بگذرانند.

گو اینکه تقریباً بیشتر این افراد هم زمانی که صحبت از علل آوارگی و دربه‌دری به میان می‌آید صادقانه بیشتر از آنکه شاکی از جبر زمانه باشند، معترف به اشتباهات رفتاری و انتخاب‌های غلط خود مانند آلوده شدن به اعتیاد، عدم پایبندی به امور اخلاقی، فقدان مسؤولیت‌پذیری، تن‌پروری،کاهلی و موارد دیگر هستند؛ بااین‌حال علاقه چندانی به بازگشت به زندگی عادی از خود نشان نمی‌دهند.

مشاهدات میدانی خبرنگار سپهرغرب به وضوح بیانگر فقدان کامل بهداشت فردی، اعتیاد طولانی‌مدت، بیماری‌های پوستی و انگلی، سوء تغذیه و از همه بدتر وجود روابط جنسی کنترل‌نشده و غیرشرعی و یا مشکلات روانی در این سبک از زندگی (و متعاقباً در این دو خانواده) است که می‌توان به وضوح به آن اشاره کرد.

البته بر اساس صحبت‌های تأیید نشده این افراد، خانواده‌های کارتن‌خواب دیگری نیز هستند که هم‌اکنون در گوشه و کنار شهر همدان (اغلب در حاشیه‌ها) در شرایط مشابه و شاید کمی بهتر زندگی می‌کنند که در حال حاضر از تیررس نگاه و نظارت به دور مانده‌اند و سرشار از آسیب‌هایی هستند که پیش‌تر به آن‌ها اشاره شد؛ آسیب‌هایی که تبعات آن خواه یا ناخواه نه‌فقط گریبان‌گیر خود افراد می‌شود بلکه گاهی باید شاهد آن در داخل شهرها و بین شهروندان هم بود.

چه باید کرد...!؟

دراین‌میان برخی از کارشناسان اعتقاد دارند که کارتن‌خوابی هم مانند بسیاری دیگر از مسائل و مشکلات اجتماعی، پدیده‌ای است پیچیده، مبهم و چندوجهی متأثر از عوامل مختلف که متأسفانه بسامدها و پیامدهای بسیاری نگران‌کننده‌ای را نیز بر جامعه تحمیل می‌کند. در عین حال مسئله بی‌خانمانی و یا اصطاحاً کارتن‌خوابی نیز کاملاً ریشه در کاستی‌های فرد نداشته و به برخی دیگر از آبشخورهای فرهنگی، اجتماعی و ساختاری جامعه و خانواده‌ها نیز برمی‌گردد؛ پس جدا از مقوله ریشه‌یابی و تلاش برای کاهش این درد در قالب ساخت گرم‌خانه و ساماندهی افراد مبتلا، باید با یک نگاه ویژه به دنبال راهکاری برای ساماندهی خانواده‌هایی بود که اکنون مبتلا به آسیب شده‌اند، اما به هر جهت حاضر نیستند به صرف استفاده از امکانات، از هم جداشده و دور از یکدیگر بسر ببرند.

البته ذکر این نکته نیز ضروری است که منظور از راه‌اندازی گرم‌خانه چه گروهی و چه خانوادگی به معنای ایجاد مکانی برای برپایی دورهمی شب‌های بلند زمستانی و رواج مفت‌خوری نیست و بارها نیز تکرار کرده‌ایم که این امر فقط فرصتی است تا ضمن درمان اولیه نسبت به اصلاح تدریجی رفتار و بهسازی شخصیت این افراد اقدام شود که البته تحقق این مهم نیز نیازمند اعمال قوانین و تأکید بر پذیرش آن از سوی فرد یا افراد آسیب‌دیده است؛ چراکه مکرر مشاهده می‌شود این افراد (کارتن‌خواب‌ها) به دلیل تهدید امنیت اجتماعی، گاهی به‌طور موقت از سطح شهر جمع‌آوری می‌شوند، اما پس از مدتی به خیابان‌ها و سطح شهر بازگشته و در این چرخه باقی می‌مانند و به این‌ترتیب هر سال شاهد معضلانی عجیب و غریب و صدالبته تأمل‌برانگیز متأثر از این موضوع در شهر هستیم که می‌تواند به‌عنوان یک تهدید رسمی مورد توجه قرار گیرد.

بام‌هایی که به پایداری شهرها کمک می‌کند

سپهرغرب، گروه شهر: مطالعات گسترده در زمینه بام‌های سبز در تمامی انواع موجود و به‌عنوان شبکه‌ای بهم‌پیوسته، دربردارنده ارزش‌های کلی اقتصادی، زیست‌محیطی و محلی برای جوامع و افزایش‌دهنده پایداری شهرها است.

هدایت یک جامعه به سمت پایداری با استفاده از راهکارهای بسیاری امکان‌پذیر است؛ برای مثال تشویق به استفاده از حمل‌ونقل عمومی، جایگزینی انرژی‌های تجدیدپذیر با سوخت‌های فسیلی، هوشمندسازی شهری، صرفه‌جویی در مصرف منابع، اتخاذ راهکارهای مؤثر برای کاهش مصرف آب، استفاده از گزینه‌های جایگزین دوستدار محیط زیست به‌جای بتن و آسفالت، نه گفتن به پلاستیک‌های یکبارمصرف، جستجو برای بهترین شیوه‌های بازیافت و غیره می‌تواند از این موارد باشد. بااین‌حال یکی از جدیدترین گزینه‌های موجود برای دستیابی به این هدف که هر روز بیش‌ازپیش مورد توجه و محبوبیت قرار می‌گیرد، استفاده از بام‌های سبز است.

بام‌های سبز، گزینه مناسبی برای ارتقای سطح کیفیت زندگی شهری، بهبود وضعیت آلودگی هوا و ارتقای پایداری شهرها به حساب می‌آید و شامل استفاده از سطوح گسترده و خالی پشت‌بام ساختمان‌های سربه‌فلک‌کشیده در سراسر دنیا می‌شود که هر چند در ابتدا فقط برای مقاصد تفریحی، گسترش فضای عمومی شهری و مقابله با آلودگی هوا ارائه شد و به مرحله اجرا درآمد، اما در حال حاضر دارای انواع گوناگونی است که هریک برای تحقق هدفی خاص ایجاد می‌شود.

تبدیل این بام‌ها به هنجاری برای توسعه شهری به حمایت بخش‌های خصوصی و دولتی نیاز دارد. در روند احداث بام‌های سبز، مسؤولان نگهداری و یا تعمیرکنندگان ساختمان‌ها نیاز دارند مهارت‌های جدیدی در زمینه محوطه‌سازی، نحوه نگهداری از گیاهان، آشنایی با انواع گوناگون گل و گیاه و شرایط نگهداری هر یک، شیوه‌های آبیاری و غیره به دست آورند. ازجمله مواردی که باید در زمان طراحی و ساخت بام‌های سبز مد نظر قرار گیرد عبارت است از نصب مسیرهای زهکشی آب، حصول اطمینان از سلامت محصولات، ارتقای سطح ایمنی محل و حفظ آن، فراهم کردن شرایط لازم برای دسترسی عمومی در صورت امکان و یا اعمال ممنوعیت برای استفاده عموم مردم و غیره.

از سوی دیگر لازم است در مراحل احداث این بام‌ها و پس از آن، برای رفع محدودیت‌ها و اختلالات احتمالی در روند فعالیت‌های معمولی موجود در داخل و بیرون ساختمان‌ها، برنامه‌ریزی و مقاومت ساختمان‌های از پیش ساخته‌شده اندازه‌گیری شود. مستحکم‌سازی بنا در صورت نیاز، از ضروری‌ترین بخش‌های احداث بام‌های سبز محسوب می‌شود. علاوه‌براین معماران باید اقدامات استحکامی لازم به‌منظور مقاوم بودن ساختمان پس از حجیم شدن و ریشه دواندن گیاهان و مواردی از این قبیل را در ساخت بناهای جدید مدنظر قرار دهند.

در کنار توجه به تمامی این موارد، متقاعد کردن سرمایه‌گذاران و توسعه‌دهندگان شهری نسبت به ارزشمندی و سودمندی بام‌های سبز نیازمند استدلال‌های اقتصادی بسیار قوی است که درواقع از مهم‌ترین مواردی محسوب می‌شود که لازم است مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد.

به‌طور کلی اصطلاحی که برای توضیح ارزش‌های اقتصادی طبیعت ایجادشده، «سرمایه طبیعی» است. این اصطلاح برای توسعه‌دهندگان می‌تواند شامل محاسبه وجوه مالی ذخیره شده، در صورت استفاده از راهکارهای طبیعی باشد که به‌منظور محافظت از شهرها در برابر صدمات و خسارات ناشی از حوادث طبیعی هم‌چون سیل و طوفان، همچنین سازگاری با تغییرات آب‌وهوایی و یا کمک به داشتن زندگی سالم‌تر و شادتر برای ساکنان شهرها به کار گرفته می‌شود.

با افزایش تخصص در زمینه بام‌های سبز، چندین استاندارد رسمی به‌منظور حصول اطمینان از داشتن بهترین طراحی، پیکربندی، ساخت‌وساز و اعمال صحیح‌ترین شرایط تعمیر و نگهداری برای داشتن مناسب‌ترین عملکرد برای این بام‌ها تدوین شده‌است. از سوی دیگر، پیشرفت در بخش علم و فناوری که زیربنای توسعه بام‌های سبز به حساب می‌آید نیز تغییراتی جدید در این مفهوم ایجاد کرده؛ برای مثال اصطلاح جدیدی با عنوان «بام‌های آبی» پا به عرصه گذاشته که به‌منظور افزایش ظرفیت ساختمان‌ها برای نگه‌داشتن آب‌های ناشی از بارندگی‌های شدید در دوره‌های زمانی طولانی‌تر به‌جای تخلیه سریع آن‌ها به کار گرفته می‌شود.

این بام‌ها، برخلاف نمونه‌های اولیه بام سبز که از یک لایه زهکشی ساده برای آبیاری گیاهان بهره می‌برد، دارای امکانات لازم برای ذخیره حجم عظیمی از آب و فناوری‌های پیشرفته برای کنترل میزان آب رها شده و درنتیجه جلوگیری از اتلاف منابع آب و انرژی است. علاوه‌براین ترکیب بام‌های سبز با پانل‌های خورشیدی منجر به گسترش «سقف‌های تولیدی» برای به دست آوردن مواد غذایی زراعی از بام‌های سبز و تأمین انرژی موردنیاز ساختمان میزبان و سایر نقاط شهر شده‌است.

نوع دیگری از بام‌های سبز نیز که با عنوان «بام‌های قهوه‌ای» شناخته می‌شود، شامل انواع گیاهان وحشی موجود در طبیعت است و با هدف به حداکثر رساندن تنوع زیستی ایجادشده که زیستگاه‌هایی طبیعی برای حمایت از انواع گیاهان، پرندگان، حیوانات و بی‌مهرگان محسوب می‌شود. طراحی دقیق این زیستگاه‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار است و مطابق با برنامه افزایش به تنوع زیستی محلی انجام می‌گیرد.

نکته قابل توجه اینکه پایندگی و تداوم این روند می‌تواند در کنار فراهم آوردن سایر مزایای موجود برای بام‌های سبز، منجر به ایجاد مشاغل جدید، پویاتر شدن اقتصاد محلی، ترویج کشت مواد غذایی بومی و نیز پایداری بیشتر جوامع شود. باوجود موانع بسیار در مسیر ایجاد این بام‌ها در سراسر جهان، شواهد حاکی است که بام‌های سبز ظرفیت لازم برای تبدیل شهرها به محلی بهتر برای زندگی را دارند و به آن‌ها کمک می‌کنند تا در آینده عملکردی بهتر و پایدارتر داشته باشند.